

גליון נושא: 'הגבול הדרומי'

בס"ד, יום ג' לפרשת ראה, כ"ו אב תשע"ו. דיונים אקטואליים בענינא דיומא. לעורך לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.

הגבול הדרומי

ויכוח של עשרות שנים: שאלת מיקומו של הגבול הדרומי של הארץ לגבי שביעית בשטח הערבה תופסת היום מקום מרכזי על שולחנם של היושבים על מדין המורים הלכה למעשה ליושבי אה"ק, וזאת משום שבשנות השמיטה חלק ניכר מאספקת הפירות והירקות הוא מאותם מקומות שהם מחוץ לתחומין שנתקדשו בקדושת א"י ועל כן אין שביעית נוהגת בהם, במיוחד בגבול בשטח הערבה שרבו בזה הדעות.

בעבר היו שנמנעו מלהיכנס לשאלות אלו שההכרעה בהן קשה, ואין קבלה ברורה בזה, בנוסף החקלאות בחבל ארץ זה היתה דלה ולא היה בזה כל כך נפק"מ, ומלבד זאת היו שומרי השמיטה כהלכתה מועטים, והיתה קיימת אפשרות קלה לספק את כל צרכיהם משדות נכרים הנמצאים באזורים שהגישה אליהם בטוחה, כיום נשתנה המצב לטובה והצורך באספקת פירות וירקות לשומרי שביעית כהלכתה הלך ונתעצם, ומשום כך שאלת אספקת ירקות מן הערבה דורשת כיום הכרעה.

ואמנם בנושא גבולות ארץ ישראל בכלל ובגבול הדרומי בפרט נחלקו הדעות להלכה ולמעשה, ולחלק מהמקומות מותר לצאת מדינא, ויש גם שיטת המחמירים, שדעתם להחמיר באיסור לצאת מארץ ישראל,

אשר כל היושב בה יש לו מעלות רוחניות רבות כמובא בגמ' בשלהי מס' כתובות ועוד, ובדברי הראשונים והאחרונים. וכבר אחז"ל (אבות דר"נ פכ"ח ה"ב) רשב"א אומר חכם הדר בארץ ישראל ויוצא חוצה לארץ פגם, [שאין אורה מחכים כארץ ישראל, ונפגם מחכמתו].

פנינים

אילת ויטבתה

בטרם נדון על מעמדה של אילת האם היא דינו כחוץ לארץ, חובה לציין ששומר נפשו יזהר מטיוול במקומות כאלו, שיש בהם בעיות חמורות של שמירת עינים, ויציל עצמו ובני ביתו בזה ובבא.

קעת נדון מצד שורת הדין האם אילת הוא בגדר חו"ל. בספר הליכות והנהגות (עמוד מט) כתב וז"ל שאלתי לרבינו על בית ספר שרצו לעשות טיוול לאזור של אילת לאילת האם כדאי לנסוע, וענה לאסור אי אפשר, אבל יותר טוב לא לנסוע דזהו ספק חו"ל - ועיין שם עוד.

וכן שמעתי בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שאף לבנות סמינר הלומדות בא"י (מבני חו"ל) לא רצה להתיר לטייל באילת משום שזה יציאה לחו"ל. ופעם ישיבת ארחות תורה (ב"ב) רצו ליסוע למושב "אדמית" שהוא מכיבוש עולי מצרים, והגר"ש אלישיב זצ"ל התיר להם בדיעבד, אך לכהנים אמר שעדיף שישארו בביתם. וכן הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"א - אילת" הוא חו"ל, ואסור ללכת שם לטיול (הלכות בין הזמנים אב תשע"ו). וכן כתב במשנת הגר"ש (פרק ד' עמוד ס"ה) עפ"י הוראת החזו"א שאיזור הסמוך לאילת ויטבתה ואף צפונה מעט מזה אינו בכלל ספק ארץ ישראל.

אכן יש לדון לשיטת המחמירים שעד אילת הוא עדיין בספק ארץ ישראל כלפי שמיטה, האם ספק זה הוא גם לקולא כלפי הטיוול לחוץ לארץ. או דלמא דעתם כן רק לחומרא כלפי שמיטה ולא להקל כלפי טיוול וצ"ב.

דהנה כתב הג"ר זלמן קורן שליט"א באוצר השמיטה - תגל הערבה, שיש להחמיר כמעט עד אילת מספק. וכעין זה כתב הגרמ"מ קארפ שליט"א במשמרת השביעית קונטרס הגבול הדרומי, שיש לחוש קדושת ארץ ישראל עד אילת כי שלמה המלך כבש את אילת. ועיין במועדים וזמנים (חלק ח' עמוד נה) מה שכתב בשם הג"ר פנחס אפשטיין זצ"ל. ❖

1. גדר הדברים

שמעתי ממומחה גדול שליט"א (ש.ק.), שלמרות כל הפולמוס שהתעורר, עדיין הפשטות מקובלת כפי שכבר ייסד בעל תבואות הארץ שנחל צין הוא הגבול הדרומי של ארץ ישראל, ומעבר לזה הוא בחזקת חו"ל, וגם לשיטת המחמירים הוא רק בתורת חומרא על צד רחוק, ולא מעיקר הדין. אילת לרוב הדעות הוא ודאי חו"ל. וממילא שאין להקל כלפי טיול ואסור לצאת שם לטיול. והסיבה שאין עושים בכל המקומות הללו שני ימים יו"ט זה בגלל שאינו רחוק כל כך מעיקר יישוב ארץ ישראל והיו השלוחים מגיעים לשם. ועוד שלא היה שם יישוב גדול של ישראל שיחדשו להם את התקנה של שני ימים. וכמו בעבר הירדן בגולן שאין מחזיקים יומים כי זה קרוב לעיקר יישוב ארץ ישראל למרות שהוא עבר הירדן כי הוא מחובר לארץ ישראל.

כעת, בעיון קל על המפה אנו רואים: שבאר שבע, תפרח, ונתיבות (מקום מנוחת ה'באבא סאלי'), המכתש הגדול, והמכתש הקטן, הם ודאי ארץ ישראל. ואילו מצפה רמון ומכתש רמון הם בחו"ל. בעצם כלפי כל איזור פארן צריך לחוש שהוא חוץ לארץ. העיר עזה עצמה הוא בגדר ספק, אולם השאר אינו בגדר ספק, ומנחל צין ואילך הוא חומרא רחוקה מאוד כלפי הלכות שמיטה ואין בו כדי להחשיבו כספק שנוכל לומר על זה ספיקא דרבנן לקולא.

אכן בספר תגל ערבה להג"ר ישעיהו נתן מלצר שליט"א הוא כותב בעמוד השער - שספר זה בא ללמד, שהרוב המוחלט של שטח הערבה וישוביה הוא בכלל ספק ארץ ישראל, עד שיבוא התשבי ויפשוט קושיות ואיבעיות. לדעה זו הכל בכלל ספק עדיין.

2. על נהרות יכוננה

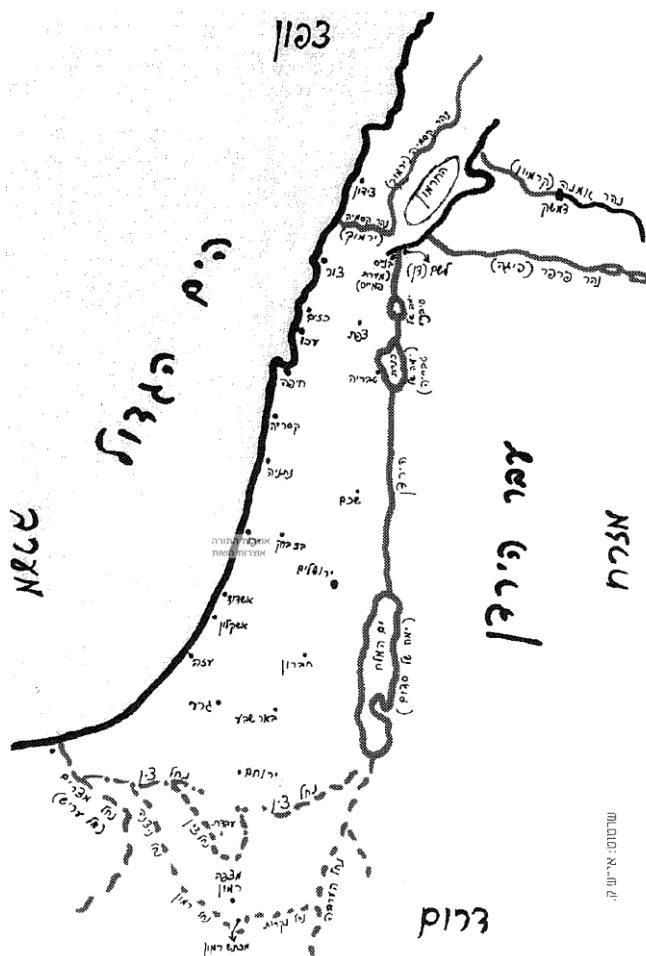
דבר נפלא כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו דרך אמונה ביאור ההלכה לתרומות פרק א

הלכה ז ד"ה מאשקלון) שצייר מפה של כל ארץ ישראל בו מבואר שכולו מוקף ימים ונהרות כלשון הכתוב (תהלים פרק כד, ב) פ"י הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה:

וזה על פי הגמ' (ב"ב דף ע"ד:): מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו ז' ימים וד' נהרות שמקיפין את א"י ואלו הן ז' ימים ימה של טבריה (הוא כנרת) וימה של סדום (הוא ים המלח) וימה של חילת (בירו') פ"ט דכלאים הגי' של שליית) וימה של חולתא וימה של סיבכי וים אספמיא (של אפמיא) וים הגדול. ואלו הן ד' נהרות ירדן וירמוך קרמיון ופיגה והנה לשון מקיפין מוכח שהן סביב כל א"י כמו מוקף חומה, ובירושלמי הגירסא סובבין את א"י (ולכן לא חשיב שאר נהרות שבא"י כגון שילוח וכה"ג דלא חשיב אלא המקיפין על הגבולות). והנה ים הגדול הוא בכל מערבו של א"י והירדן הוא בכל מזרחו. וקרמיון ופיגה הם נהרות דמשק אמנה

ח

הלכות תרומות פרק א

שנתנו הדברים הי"ל לנתיבות שליט"א חוה תשובתו, עברתי על מ"ש בענין הגבול הדרומי של א"י הן אמנם הדברים נכונים ומיוסדים על מקורות נאמנים כגון ירושלמי מוספא ראשונים וחרושים עם כל זמני הנהרות עפ"י הלכה למעשה הלכה ומורין כן לע"ד אכתי מילי ספיקא לא נפקי עד יצא ויורה דק. נבכרת התורה ודברי"ש"מ יוסף שלום אלישיב:

מנהג ישראל תורה

'גשר אריק'

כביש הבקעה חוצה את הירדן: כביש הבקעה (כביש מס' 90) שרגילים לנסוע בו מירושלים ובית שאן לטבריה, עובר את הירדן באורך כולל של כ-2 עד 3 ק"מ באמצעות 'גשר אריק' בקטע שבין אשדות יעקב (איחוד) לקבוצת כנרת. החוששים לא לצאת לעבר הירדן, ימנעו מנסיעה בקטע כביש זה, ויכולים לפנות בצומת בית שאן לכיוון עפולה (כביש מס' 71) ומעפולה להמשיך לכיוון כפר תבור ויבניאל (כביש מס' 767).

אם נוסעים לכיוון מירון זה לא משמעותי, ומאריך את הדרך בכמה דקות בלבד. אבל כאשר נוסעים מירושלים לטבריה, זה מאריך את הדרך ב-10 עד 15 דקות [אולי אפשר למצוא מעבר לקטע הבעייתי דרך השדות, לפחות לרכבים פרטיים].

ושמעתי כמה סברות להתיר לנסוע בכביש הבקעה: א. נסיעה בכביש הוא רק היכי תמצי להגיע למקום אחר, ולא נחשב יציאה מהארץ לחוץ לארץ, כי המטרה שלו להגיע ליישוב של ארץ ישראל ובעל כרחו מכיון שכך הכביש סלול חייב לעבור בחלק מהדרך שהוא חוץ לארץ, ועדיף טפי מטיול שיש לו מטרה ביציאה לחו"ל (ח.מ.). וכן יש לומר כלפי טיסות בשמי הארץ שיוצאים בחלק מהזמן מעל פני הים שכיון שאין לו מטרה לנסוע מעל פני הים, והעיקר אצלו להגיע לראש פינה, לא חשיב זה יציאה לחו"ל (י.ל.).

ב. כל האיסור הוא רק כאשר יוצא מארץ ישראל לחו"ל סתם ללא סיבה, שיש בזה זלזול בקדושת ומצוות הארץ, אולם כאשר עושה זה לסיבה מוצדקת מותר, וגם זה נחשב סיבה מוצדקת וצורך גדול, שאין לו דרך אחרת לנסוע כאשר הוא כבר נמצא כאן.

ג. כיון שזה מאריך את הדרך הרי מפסיד בכך כסף וכמו שמותר לצאת לחו"ל להרווחה גם זה נחשב כעין הרוחה, מכיון שיש בזה צורך גדול, בפרט כשנוסע עם אוטובוס והנהג לא מסכים לשנות את תוואי הנסיעה (מ.ל.ל.).

מתפרח לבני ברק

מנהגו של הג"ר אביעזר פילץ שליט"א ראש ישיבת 'תושיה' תפרח, כאשר נוסע מתפרח לבני ברק עקב חשש יציאה לחוץ לארץ שאינו נוסע מהדרך הרגילה דרך 'יד מרדכי', אלא נוסע דרך אשדוד ואח"כ כמו שנוסעים לירושלים, וזה מאריך את הדרך ברבע שעה בדרך. אמנם מתפרח לירושלים זה גלאט ואין שום חשש (מ.ט.). ❖

כעת מבהיק באור נפלא, שכל הגבולות המפורשות בתורה בפרשת מסעי, אין זה רק 'היכי תמצי' לדעת עד היכן יכבשו בני ישראל את הארץ (דהרי לא כבשו בפועל עד אותם גבולות), אלא הם 'סיבות' בעצם, שהימים והנהרות שסביב ארץ ישראל הם התחום של חבל ארץ זו. **דכתיב** (תהלים כד) **כִּי הוּא עַל יַמִּים יִסְדָּה וְעַל נְהָרוֹת יְכוֹנְנָה:** ופירשה הגמ' (ב"ב עד:): דקאי על ארץ ישראל. והלשון יסדה - יכוונה מורה שהוא היסוד והבסיס שעל הנהרות מושבת הארץ, כעת מובן מה שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (בספרו דרך אמונה ביאור ההלכה הלכות תרומות פרק א הלכה ז ד"ה מאשקלון) שהטעם שכתבה תורה שמות הערים בדרום ובצפון ולא ציינה את שמות הימים והנהרות המקיפים את ארץ ישראל, כי לפעמים הנהרות מכזבים, ולכן ציינה תורה שמות המקומות אבל באמת סיבת הגבול תלוי בימים ובנהרות המקיפות את הארץ (י.ל.).

כעת יוצא שגם בשינוי מלאכותי נוכל לומר שסוף סוף הסיבה משתנה ושפיר גם הגבול משתנה. אכן עדיין יש לדון מה הדין כאשר הירדן מתייבש לגמרי, שלא שייך לומר שבטל הגבול, ואולי הגבול ישאר כפי מה שהיה בפעם האחרון שהיה זרימת מים בירדן, (שהרי הסיבה קיימת לפי הפעם האחרונה, אבל הסימן הוא לפי המצב שהיה כאשר צייתה עליו התורה). או בתוואי אפיק הנחל

שאם כעת ירדו גשמים המים יזרמו שם, אכן אם כן גם בים המלח, נוכל לומר שאילו יהיה שם הרבה גשם המפלס יעלה, וצ"ע (י.ל.). ❖

הנושא לשבוע הבא גליון מספר 76 יום ג' פרשת ראה ג' אלול תשע"ו.

טועמיה בערב שבת - ריש פרק ערבי פסחים.

הערות מבני החבורה

הכסיל בחושך הולך !

שאלה: מבואר בגמ' (עירובין דף ו:) מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל - רשע, מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל - עליו הכתוב אומר (קהלת פרק ב פסוק יד) וְהַכֶּסֶל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ.

לכאורה הסיבה שנקרא כסיל הוא משום ששני קולות סותרים זה את זה. ויש לדון מי שיעשה שני קולות ביחס לערבה, שמצד אחד מיקל בהלכות שמיטה לאכול הפירות הבאים מהערבה כדעת המקילים שכיון שספיקא דרבנן לקולא יש לתלות שהוא בחזקת חו"ל, ומצד שני מטייל שם מכח הצד שהוא ארץ ישראל כי האיסור לצאת לזמן הוא רק איסור דרבנן, האם הוא בגדר כסיל.

צד א' - כמה תלמידי חכמים טענו שזה בגדר כסיל אם אוכל בשמיטה מהערבה הצפונית מעבר ל- 30 מעלות ובמקביל נוסע לשם לטיול שזה תרתי דסתרי, שאם מיקל בשמיטה איך יקל הפוך כלפי טיול. ואף שאין זה בו בזמן מכל מקום עליו להחליט האם מחזיק חבל ארץ זה כארץ ישראל או לא.

ועוד שהרי לדעת המקילים, הפשטות הוא שנחל צין הוא הגבול, וזה קרוב לודאי עם ההוכחות של הדרך אמונה, וממילא משם ואילך אינו בגדר ספק לומר ספיקא דרבנן לקולא שיוכל לסמוך עליו לענין טיול. שכיון שזה ספק קלוש וחומרא רחוקה לגבי שמיטה לכן אין בו שם ספק להתיר בו יציאה לחו"ל מדין ספק דרבנן לקולא (ש.ק.).

צד ב' - מאידך יש שטענו שאינו נכון שהרי קיי"ל ספיקא דרבנן לקולא וכל נדון בפני עצמו מכריעים להקל ומה בכך שיש בזה סתירה (הרי גם כשאוכל ג' חתיכות ואחד מהם איסור ודאי אוכל איסור כי זה הדין), ואפילו בשני שבילין רואים להדיא שאם לא בא לישראל על שניהם בבת אחת שניהם מותרים אפילו שיש סתירה ביניהם, וגם בזה אף שיש סתירה מכל מקום כל דבר דנים לגופו, (ולעולם אינו בבת אחת, דאטו יעבוד בשמיטה בשדה תוך כדי הטיול).

והביאו ראיה לדבריהם ממה שהקשה המשנה למלך (מגילה פ"א הלכה י"א) מדוע לא נקרא מגילה בשני הימים מספק, ותירץ על פי הר"ן (מגילה דף ג:): שעיירות המסופקות לדעת הגאונים קוראים רק בי"ד ואפילו כאשר הוא ספק השקול, ולא אומרים שלא יקרא כלל כי אז נמצא שיעקר התקנה לגמרי. הרי להדיא שהבין שבעיקרון שייך שילכו אחרי שני הצדדים לקולא בדרבנן, ורק יש בעיה צדדית שנעקר התקנה לגמרי, וכאן הרי לא נעקר כלום. וכל מה שנקרא כסיל הוא רק בדאורייתא.

וכן מוכח בר"ן (פרק ערבי פסחים) כלפי תרי כסי קמאי, ותרי כסי בתראי, שביאר הטעם שלא אומרים ספיקא דרבנן לקולא, ולא יעשה הסיבה כלל, כי נמצא שנעקר לגמרי התקנה, שוב רואים שבעצם היה שייך ללכת בשניהם לקולא

ועוד שכיון שיש מקילים לטייל בחוץ לארץ, וכגון לסברת הגרש"ז אוירבאך זצ"ל שמותר לטייל סביבות ארץ ישראל, אם כאן לא שייך כאן הכלל של 'תרתי דסתרי'. ❖